

12. maj 2004 | Rune Engelbreth Larsen i Kommentatorserien

Torturens betingelser

Amerikas dæmoner. Findes der en forklaring på de overgreb, som koalitionen soldater har begået mod irakiske fanger?

Af Rune Engelbreth Larsen, formand for Minoritetspartiet

1. Hvad der venter er værre
2. Vi er stadig barbarer
3. Taget til fange af 'de gode'

1. Hvad der venter er værre

Det mest ildevarslende blandt de seneste ugers afsløringer af amerikanske og britiske soldaters tortur og nedværdigende behandling af irakiske fanger er ikke de uhyggelige billeder i sig selv, men den amerikanske forsvarsminister, Donald Rumsfelds bemærkninger under sin vidneafgivelse i Senatet. Forsvarsministeren oplyste, at der eksisterer langt flere, belastende fotos og videooptagelser end dem, der allerede er kommet frem: »Jeg så nogle af disse billeder i aftes. De er værre, langt værre, end hvad der hidtil har været fremme. Hvis de kommer ud i et eller andet nyhedsmedium, så vil de gøre situationen for tropperne i Irak endnu værre.« (Citeret fra Politiken, 7.5.2004).

En bemærkning, der rummer flere problematiske aspekter - hvoraf det mest indlysende er: Hvis der er »langt værre« billeder i Pentagons besiddelse, er det så ikke i offentlighedens interesse at få dem at se, så enhver kan danne sig sit eget indtryk af torturens fulde omfang under besættelsen af Irak?

Det er måske et kompliceret spørgsmål, men Rumsfelds svar herpå er i det mindste forudsigeligt, idet han fortsætter med at lægge pres på de amerikanske medier om ikke at offentliggøre nye billeder, medmindre medierne vil påtage sig ansvaret for at *forværre* de amerikanske troppers forhold og vilkår i Irak. Heri ligger tilmed en underforstået irettesættelse af de medier, der hidtil har offentliggjort afslørende billeder af tortur og nedværdigende behandling, fordi denne offentliggørelse ud fra forsvarsministerens præmisser dermed har »forværret« de amerikanske troppers vilkår.

Trods Rumsfelds uforbeholdne undskyldning til irakerne og hans ikke mindre uforbeholdne accept af det fulde ansvar for mishandlingen af fangerne er der altså i princippet intet nyt under solen i forhold til Pentagons reaktion: Hemmeligholdelse af torturens reelle omfang og karakter er *fortsat* et mål. Af hensyn til de amerikanske troppers manøvreedygtighed i Irak, forstås – men det er altså de samme tropper, blandt hvilke der ikke desto mindre befinder sig et *ukendt*, men *næppe et ubetydeligt* antal soldater med tortur på samvittigheden (jævnfør Rumsfelds udtalelser,

de mange offentliggjorte og ikke-offentliggjorte billeder, samt rapporter fra Amnesty International og Røde Kors).

Rumsfelds ræsonnement er yderst betænkeligt. Det er klart, at billeder af amerikansk tortur besværliggør besættelsesstyrkernes tilstedeværelse i Irak, men hvis det skulle være et argument for at censurere disse, kunne man også »anmode« pressen om at tilbageholde oplysninger om f.eks. politiovergreb, fordi det tilsvarende besværliggør politiets arbejde; at tilbageholde oplysninger om politisk magtmisbrug, fordi det besværliggør politikernes arbejde og underminerer tilliden til »systemet«; at tilbageholde oplysninger om finansskandaler, fordi det underminerer tilliden til markedet og dermed svækker økonomien – osv. ad absurdum.

Alligevel er den væsentligste implikation af hele denne affære – og herunder af Rumsfelds vidneafgivelse – dybest set et nagende, *principielt* spørgsmål: Hvad i alverden får mennesker til overhovedet at *begå* den slags grusomheder, som disse billeder afslører? Der er som bekendt tale om tortur og mishandling, som i flere tilfælde tilsyneladende intet andet formål tjener end at more de amerikanske soldater, hvorved de unægtelig åbenbarer en afgrundsdyb afstumpethed.

Den slags er naturligvis ikke enestående for amerikanerne, men desværre en tilbagevendende tilbøjelighed, som verdenshistorien er fuld af grufulde eksempler på, både i freds- og krigstid. Men hvorfor?

2. Vi er stadig barbarer

Den enkleste forklaring er, at mennesket ganske enkelt *er* et afstumpet væsen, hvis »barbariske« natur kommer op til overfladen, hvor som helst lovens eller moralens åg af forskellige grunde lettes. Det er ikke blot den enkleste forklaring, det er også ofte den foretrukne forklaring, fordi den frikender moralen og systemet, eftersom »svigtet« så skyldes, at disse instanser blot ikke i *tilstrækkelig* grad har oplyst (og frem for alt disciplineret) de pågældende til at undertrykke menneskets nedrige natur.

Beslægtede forestillinger gjorde sig gældende i den tidligste fortolkning af nazismens forbrydelser. Der var tale om »sindssyge«, midlertidige »barbariske« afvigelser og tilbagefald fra det høje, civiliserede stade, som det oplyste Vesten havde nået. Men som bl.a. den polske sociolog, Zygmunt Bauman har afdækket på overbevisende vis, er grusomheder som f.eks. holocaust dybest set ikke *afvigelser* fra det civiliserede samfund og ikke et *brud* på fornuftens rationelle logik, men snarere en følge af modernitetens civilisationsproces. Han skriver i *Modernitet og holocaust*: »Holocaust undgik ikke bare på mystisk vis et sammenstød med modernitetens sociale normer og institutioner. Det var faktisk præcis disse normer og institutioner, som gjorde Holocaust mulig.«

Dette er ikke udtryk for nogen vellidt analyse fra et magtsynspunkt, men hvis man følger den grundige påvisning af sammenhængene, er den vanskelig at komme uden om og næppe heller særlig kontroversiel i dag. Selv en af de fremmeste fortalere for den amerikanske udenrigspolitik under George W. Bush, Francis Fukuyama fremfører f.eks. en beslægtet tanke i sit hovedværk,

Historiens afslutning og det sidste menneske: »De folkedrab, som blev gennemført af de totalitære regimer i Hitlertyskland og Stalins Rusland, var uden fortilfælde i menneskehedens historie, og på mange måder var de muliggjort af moderniteten selv.« Moderne totalitære systemer har takket være »tekniske og sociale fremskridt« langt mere effektive i udøvelsen af grusomhed end tidligere regimer i historien.

Den populære myte om, at den moderne samfundsform er et »humant« fremskridt på vejen væk fra tidligere tiders »barbari«, har da heller ikke meget på sig, når vi ser på de store linjer og betragter omfanget af menneskeligt påførte lidelser og drab, der i det 20. århundrede slog alle historiske rekorder, bl.a. (men naturligvis ikke udelukkende) takket være den teknologiske udvikling og den bureaukratiske beslutningsprocedure, som i vid udstrækning fratager det enkelte individ (oplevelsen af) et personligt ansvar for sine egne handlinger, herunder mishandling og drab i »systemets tjeneste«. Den slags var – og er – desværre slet ikke begrænset til Hitlertyskland og Stalins Rusland.

Naturligvis er amerikanske troppers tortur i Irak ikke folkedrab, men de åbner ikke mindre for den principielle diskussion om bevæggrundene og årsagssammenhængene bag det, vi vel godt kan kalde menneskelig »grusomhed« generelt, og her kan den bureaukratiske kultur som element i moderniteten faktisk være et *befordrende*, snarere end et hæmmende træk.

I moderne konflikt og krig dræber vi ikke fysisk et menneske; oftest ser vi nemlig slet ikke hans forvredne ansigtstræk eller sønderskudte og livløse legeme for enden af et våben, men trykker i stedet upersonligt på en knap eller en aftrækker i en fjern helikopter eller et fly. Eller vi »parerer ordrer«. Det er slet ikke »os selv«, der slagter en fjende, for vi er bare et led i en uigennemskueligt lang kæde, og den »ansvarlige« er altid leddet ovenover os selv – og den overordnede kan imidlertid lige så let foretage samme ansvarsforflygtigelse, eftersom det jo ikke var ham, der konkret trykkede på aftrækkeren.

Det væsentlige i dette perspektiv er ikke »blot«, at der i forlængelse heraf er grund til at formode, at mishandlingen af irakiske fanger i meget mere end enkeltstående tilfælde har været både accepteret og beordret fra et eller andet højere niveau, men at der i videre forstand er grund til at betvivle den selvretfærdige og etnocentriske opfattelse af »vores« civilisation og epoke som udtryk for et »højere« og mindre grusomt »trin« i kulturhistorien.

Disse overvejelser er det væsentligt at forfølge i langt nøjere detalje end her og lægge sig på sinde, hvis vi skal bestræbe os på at nå nogle spadestik dybere end den blotte og bare forargelse over de »sindssyge« amerikanske soldater og nærme os en forståelse af de bagvedliggende bevæggrunde.

3. Taget til fange af 'de gode'

De ovennævnte mekanismer kan ikke i sig selv forklare den tilsyneladende sarkasme og glæde, som offentliggjorte fotos afslører, at mishandlingen i visse tilfælde er udført med. Hvad får

mennesker til at mishandle andre mennesker og sågar føle udelt tilfredshed ved grusomhed – her ser de dog det mishandlede menneske, om ikke nødvendigvis i øjnene, så umiddelbart foran sig?

Det er trods alt ikke let at mishandle et menneske, som man kan identificere sig blot perifert med, men jo mindre man kan identificere sig med sit offer, jo mindre »menneskelig« en modstander er, desto færre skrupler ved at mishandle vedkommende. En væsentlig faktor bag grusomheden er derfor givetvis den *dehumanisering*, som de pågældende ofre forinden har været udsat for.

Amerikanske soldaters mishandling af irakiske fanger er om ikke en isoleret konsekvens af, så i høj grad *lettet* af amerikanske politikeres og mediers hyppige dæmonisering af deres modstandere, hvad enten det er irakiske soldater eller slyngelstater; en dæmonisering, der ikke lader Osama bin Ladens tilsvarende fjendebilleder meget efter i stereotypisk forsimpning.

Der går en lige linje fra præsident Reagans berømte og berygtede karakteristik af Sovjetunionen som »ondskabens imperium« i 1980'erne, over Colin Powells stempning af Irak og Nordkorea i 1993 som »dæmoner« og Clinton-administrationens begreb om »slyngelstater«, til den republikanske senator Jesse Helms' stempning af den Internationale Straffedomstol (ICC) som »et monster« i 1998 og George W. Bushs karakteristik af Nord Korea, Irak og Iran som »ondskabens akse« i 2002. USA er »godhedens eksponent«, og enhver, der modsætter sig denne godhed, risikerer ondskabens stempel fra toneangivende amerikanske politikeres side – også internationale institutioner som ICC og FN.

Sagen er jo, at når de amerikanske soldater udøver tortur, er det ikke længere et »medmenneske«, de står over for. Det er ikke f.eks. en familiefar med børn og en genkendelig tilværelse, ikke en mand med bekymringer og glæder, som man kan relatere noget til. Der er derfor heller ikke noget egentligt »offer« for mishandlingen, for det er bare noget helt igennem sindssygt eller ligefrem dæmonisk og ondskabsfuldt, som ydmyges, hvorfor ubehaget ved at mishandle vedkommende givetvis mindskes ganske drastisk – eller helt forsvinder og bliver til eufori. Mishandlingen ophører med at være en »mishandling« af et menneske og får i stedet karakter af en triumferende sejr over noget umenneskeligt – »det onde«.

Under en pressekonference i 2002 konstaterede George W. Bush simpelthen: »Jeg ved, hvor gode vi er.« I sin første tale efter terrorangrebet den 11. september 2001 hed det i overensstemmelse hermed: »Amerika var målet for deres angreb, fordi vi er verdens mest strålende fyrtårn for frihed og mulighed.« Punktum – forklaring unødvendig, end of discussion. Samme endimensionale, propagandistiske selvforståelse lægger tidligere CIA-direktør, James Woolsey for dagen, når han skal »forklare« modstanden mod USA: »Vi bliver lagt for had på grund af det bedste af det, vi er.« En amerikansk selvansøgelse er tilsyneladende helt unødvendig.

Med sådanne politikere og en sådan selvforståelse i det amerikanske, politiske system, kan det ikke undre, hvor let det falder soldater på de mellemste og nederste niveauer i systemet at »overse« enhver menneskelighed hos de »dæmoner«, som nu er i deres – de »godes« fangenskab.

Derfor går USA's torturskandale hele vejen op gennem systemet, ja, den er alt andet end en »overraskelse«. Den er i sidste ende en følge af en politisk tankegang, som er rodfæstet i moderne, amerikansk politik.

Tortur og mishandling i amerikanske fængsler forsvinder ikke med offentliggjorte fotos, skønt den nok (forhåbentlig) ophører i en periode under offentlighedens stærke søgelys. Så længe dæmoniserinen fortsætter på det højeste, politiske niveau, plantes kimen til mishandlingen på det laveste.

Rune Engelbreth Larsen (f.1967), cand.mag. i idéhistorie og religionsvidenskab fra Aarhus Universitet. Redaktør af tidsskriftet Faklen 1996-2001, formand for Borgerlønsbevægelsen 2001-2 og formand for Minoritetspartiet. Forfatter til bøgerne "Matrix - og ulydighedens evangelium" (Forlaget Bindselev, 2004), "Terrormyten og det amerikanske imperium" (Tiderne Skifter, 2003) og "Det nye højre i Danmark" (2001) - samt medforfatter til bl.a. "Vakuum" (2001), "Oprør fra bredden" (2002) og "Højre eller venstre?" (2002).